

ÇEKOSLOVAKYA’NIN İŞGALİ TARTIŞILIYOR

25 Eylül 2025

Yıldırım Koç

Çekoslovakya 20-21 Ağustos 1968 günleri Varşova Paktı üyesi Sovyetler Birliği, Polonya, Bulgaristan ve Macaristan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edildi.

İşgal olayı, sosyalist/komünist partiler ve bu partilerin iktidarda bulunduğu ülkeler arasındaki ilişki konusunda çok temel bir tartışmaya yol açtı.

Sosyalizm bir ülkenin kendi halkı tarafından kurulacak ve onların iradelerini mi yansıtacaktı; yoksa bir başka ülkenin sosyalistleri, bu ülke halkının iradesini hiç sayarak ona silahlı güçlerini de kullanarak belirli bir anlayış ve uygulamayı dayatacak mıydı?

Bu dönemde Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişki çok gergindi.

Çin Halk Cumhuriyeti’nde, Çekoslovakya’nın işgalinin ertesi günü yayınlanan makalede, Sovyetler Birliği’nin Çekoslovakya aleyhine “bir faşist saldırı eylemi” gerçekleştirdiği ileri sürüldü. İddiaya göre, bu tavır Sovyet “sosyal emperyalizmi”nin sosyalist sloganlar arkasında gizlenmesiydi. 3 Eylül 1968 tarihli bir yazıda da proletarya enternasyonalizminin, büyük bir gücün küçük ülkelere zorbalık yapması anlamına gelmediği belirtildi. Kardeş bir ülkeyi işgal amacıyla asker göndermenin ve onun bağımsızlığını ve egemenliğini ayaklar altına almanın ve meşru yönetimini devirmenin faşist politikalar olduğu ileri sürüldü. Yapılanın gangsterlik olduğu ve bunun, hiçbir sosyalist ülkenin bağımsız olmadığı ve Kremlin’in sopasına boyun eğmesi gerektiği anlamına geldiği belirtildi. Ancak bu işgal eylemi sert biçimde protesto edilirken, Çekoslovakya’daki değişiklikler de savunulmadı.

Dünyada bu tür tartışmalar olurken, Sovyetler Birliği’ne bağlı ve bağımlı eski TKP yönetimi, Çekoslovakya’nın işgalini tüm gücüyle onayladı ve destekledi.

Eski TKP’nin 22 Ağustos 1968 tarihli bildirisi aşağıda sunulmaktadır:

Türkiye Komünist Partisinin bildirisi:

Altı Komünist ve İşçi Partisi ve sosyalist devlet temsilcilerinin Bratislava Bildirisi Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından ve bütün Türk komünistlerince büyük bir memnunlukla ve ümitle karşılanmıştır. Bratislava toplantısının sonuçlarını özetleyen bu belge, sosyalist ülkeler halklarının arzu ve iradelerini dile getirdiği kadar, milletlerarası komünist ve işçi hareketinin önünde duran ödevlere ve partimizin görüşlerine, tutumuna tamamiyle uygundu. Bu belge, yıkıcı faaliyetleri sosyalist Çekoslovakya’da ciddi ve tehlikeli bir hal alan emperyalizme ve yerli ajanlarına açık bir ihtardır.

Fakat emperyalistlerin tahrik ve teşvikleri, memleket içinde teşkilatlandırdıkları, besledikleri karşı-devrimci güçlerin anti-sosyalist faaliyetleri durmadı, tersine daha da hızlandı ve emekleri pahasına elde ettiği sosyalizm kazanımlarının desteklenmesi ve savunulmasının bütün sosyalist ülkelerin ortak enternasyonal ödevi olduğunu Bratislava Bildirisinde de belirterek teyid eden Çekoslovakya Komünist Partisi, kardeş partileri vazife başına çağırdı.

(Bu paragraf, Yeni Çağ’ın Eylül 1968 tarihli sayısında aşağıdaki biçimde değiştirildi. YK):

Fakat emperyalistlerin tahrik ve teşvikleri, memleket içinde teşkilatlandırdıkları, besledikleri karşı-devrimci güçlerin anti-sosyalist faaliyetleri durmadı, tersine daha da hızlandı ve sertleşti.

Bu durum, Çekoslovakya halkının kahramanca gayret ve emekleri pahasına elde ettiği sosyalizm kazanımlarının desteklenmesi ve savunulmasının bütün sosyalist

Ülkelerin ortak enternasyonal devi olduğunu Bratislava Bildirisinde de belirterek teyit eden kardeş partileri vazifeye çağırıyordu. (Yeni Çağ, Eylül 1968, Sayı 9/51)

Çekoslovakya'da sosyalizmin tehlikeye düşmesine, sosyalist ülkeler topluluğunun dağılmasına, dünya komünist ve işçi hareketinin zayıf düşürülmesine, Avrupa barışının tehlikeye sokulmasına müsaade edilemezdi ve edilmedi. Çekoslovakya parti ve devlet ileri gelenlerinin isteği üzerine, kardeş sosyalist ülkelerin -Sovyetler Birliği'nin, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin, Polonya Halk Cumhuriyeti'nin, Macaristan Halk Cumhuriyeti'nin, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin- dost ve müttefik kuvvetleri Çekoslovakya halkının yardımına koştular. Emperyalizm ve ajanları bu olayı kaçınılması imknsız bir hale getirmişlerdi.

Sosyalist Çekoslovakya sosyalizm düşmanlarının ve emperyalizmin pençesine düşmekten kurtuldu. Çekoslovakya halkı sosyalizm yolunda güvenli adımlarla ilerlemeye devam etmek, sosyalist ülkeler topluluğunun ayrılmaz bir parçası, emperyalizmin barışmaz düşmanı, bağımsızlık uğrunda, barış ve sosyalizm uğrunda ve emperyalizme karşı savaşan halkların dostu, yardımcısı ve desteği olarak kalmak imknını sağladı.

Bu olayı olumlu karşılayan biz Türk komünistleri, Çekoslovakya halkının yardımına koşmakla, proletarya enternasyonalizminin yüklediği şerefli bir vazifeyi, her şeye rağmen, yerine getirmekte tereddüt etmeyen Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne, Alman Sosyalist Birlik Partisi'ne, Polonya Birleşik Işçi Partisi'ne, Macaristan Sosyalist Işçi Partisi'ne, Bulgaristan Komünist Partisi'ne teşekkür etmeyi enternasyonal bir borç biliriz.

22.8.1968

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ
MERKEZ KOMİTESİ

(Yeni Çağ, Ağustos 1968, sayı 8 (50), s.498-499)

Kurucular adına sahipliğini, Münir Ramazan Aktolga'nın yaptığı, yazı işleri müdürlüğünü Vahap Erdoğdu'nun üstlendiği Aydınlık Sosyalist Dergi, 1968 yılı Kasım ayında yayımlanan ilk sayısında Çekoslovakya'nın işgali konusunda "Aydınlık Dergisi Kurucuları" imzasıyla aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı:

1966 yılındaki Çekoslovak Yazarlar Birliği toplantısı ile birlikte su yüzüne çıkan hareketler, 1968 yılı başından itibaren meyvelerini vermiş ve emperyalistlerin «sosyalizmde liberalleşme» diye takdis ettikleri akım, revizyonist Dubçek ve hempalarının tezghladıkları, işçi sınıfı iktidarını ortadan kaldırıp, burjuvazinin iktidarına yolu açma hazırlıkları ile doruğuna ulaşmıştır. Çekoslovak karşı-devrim hareketinin, Avrupa Birliği kurma ve Ortak Pazara girme emelleri, yani emperyalizmle işbirliği zlemleri; Ortadoğu savaşı sırasında, henüz iktidara gelmemiş olan Dubekci evrelerin İsrail'i destekleyen tutumları ve iktidara geldikten sonra, emperyalist ideolojiye kapıları sonuna kadar amaları yanı sıra, karşı- devrimci güçleri basın özgürlüğü adı altında teçhiz etmeleri, sosyalist ülkeler bakımından ibret verici bir ders teşkil etmelidir. Işçi sınıfının iktidarı yerine, bütün sınıfların iktidarının konması ile ilgili tezlerin bir adım daha ileri götürülmesinden ibaret olan Dubçek «reform» tezleri, «sosyalizmin demokratlaştırılması» tezleri, dikkatle incelenmelidir.

Çekoslovakya'daki son olaylarda, Batı Almanya üzerinden yürütülen faaliyetlerin ve Çekoslovakya'nın emperyalist ülkelerle girişmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkilerin payı olduğuna hiç şüphe yoktur.

Varşova Pakti devletlerinin Çekoslovakya'ya müdahalesinin Çekoslovakya'daki karşı - devrimci gidişi herhangi bir şekilde durdurup durduramayacağı, bu meseleye bir çözüm getirmiş olup olmadığı her halde tartışmaya açık bir konudur. (Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 1, Kasım 1968;9)

Aydınlık Sosyalist Dergi'nin ikinci sayısında da aşağıdaki değerlendirme yer aldı:

TİP'in küçük burjuva yöneticileri, bütün dünyada emperyalizmle sosyalist ve milli kurtuluşçu güçler arasındaki çatışmalarda, emperyalizmin yanında saf tutmuşlardır. Aybar'a göre, amaç, «Yeni Yugoslavyalar yaratmaktır». Aybar, devrimcilerin emperyalizme karşı milli kurtuluş mücadelelerini çoğaltmak tezine karşı, emperyalistlerin sosyalist blok içinde karşı-devrimler yaratmak tezini benimsemektedir. Emperyalizmle uzlaşmaya yönelen Çekoslovak karşı-devrim hareketini, tıpkı ABD Başkanı Johnson ve faşist Yunan cuntası gibi, «özgürleşme» ve «demokratlaşma» hareketi olarak yorumlamıştır. Aybar, emperyalizmle mücadele konusunda tek söz etmezken, son konuşmalarını sosyalist devrimleri ve iktidarlara kötülemeye, emperyalizmin ihraç metayı olan anti-komünizm silâhını işbirlikçilerden daha hünerli olarak kullanmaya tahsis etmiştir. (Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 2, Aralık 1968;95-96)

Bu yılların önemli yayın organlarından biri olan Ant Dergisi'nde Doğan Özgüden ve Yaşar Kemal, işgale karşı tavrı aldı:

Doğan Özgüden'in Ant'ın 27 Ağustos 1968 tarihli 87. Sayısında yer alan “Yine de Sosyalizm!” yazısında şu görüşler belirtiliyordu:

Gerçekten beklenmeyen bir darbe oldu. Sovyetler Birliği'nin hâlâ kendisini kurtaramadığı “büyük devlet alışkanlığı” ile Çekoslovak topraklarını işgal etmesi bütün dünyada ve özellikle sosyalist ülkelerde haklı tepkilere yol açtı. Sovyetler Birliği'nin uluslararası politikada “barışçı” tutumu ile saldırgan Birleşik Amerika'ya karşı mutlak üstünlük sağladığı bir sırada prestijini adamakıllı sarsan böyle bir işgal hareketine girişmesinin nedenleri nelerdir? Genel kanı şöyledir: Bir yenileşme hareketiyle iktidara gelmiş bulunan Dubçek ve arkadaşlarının tutumu, Sovyetler Birliği'ni özellikle “Prag'ın Batı Almanya ile diplomatik ilişkiler kurarak Doğu Bloku'nu güç durumda bırakacağı endişesine” düşürmüştür. Moskova, ayrıca, Dubçek'in uygulamaya başladığı ekonomik programın başarısızlığa uğraması halinde, Çekoslovakya'nın tıpkı Yugoslavya ve Romanya gibi Batı sistemine daha fazla yaklaşması ihtimalinden çekinmiştir. Ve daha da önemlisi, Çekoslovakya'da hızlı şekilde gelişen liberal akımın Doğu Almanya, Polonya ve bizzat Sovyetler Birliği'ne sıçraması ihtimali, kendilerini hâlâ Stalin döneminin tutuculuğundan kurtaramamış olan Kremlin yöneticilerini telaşlandırmıştır. Yakında toplanacak olan Çekoslovak Komünist Partisi Kongresi'nde “yenileşme” aleyhtarlarının tamamen tasfiye edilmesi ve kontrolün tamamen elden geçirilmesi ihtimali, Sovyetler Birliği'ni bu müdahaleye itmştir.

Kremlin yöneticileri, kendi görüşleri açısından ne kadar haklı olurlarsa olsunlar, bir başka ülkeyi işgal etmeğe hakları yoktur. İşgale ne devletler hukuku bakımından, ne de gerek Sovyetler Birliği'nin, gerekse Çekoslovakya'nın imza koydukları Varşova Paktı açısından cevaz verilemez. Kaldı ki, bütün biçimsel kuralların dışında, bu işgal hareketi, sosyalist anlayışa aykırıdır. Bizzat Sovyet yöneticilerinin de defalarca belirttikleri gibi, “milli bağımsızlık ve iç işlere karışmama” sosyalizmin temel ilkelerinden biridir Bu ilkeye en başta Sovyet yöneticilerinin saygı göstermeleri gerekirdi. Bir haftalık gelişmelerden sonra Sovyet yöneticileri, hata yaptıklarını herhalde anlamış olmalıdırlar. Çünkü. “Bir kısım Çek yöneticilerinin çağrısı” üzerine yapıldığı bildirilen müdahale, Çek halkının yekvücut olarak gösterdiği şiddetli tepkiyle karşılaşmış, Çekoslovak Komünist Partisi'nin Sovyet yanlısı olarak bilinen yöneticileri arasında bile işgali tasvip eden kimse bulamamış, bir kukla hükümet kurmağa dahi muvaffak olamamıştır. Bundan sonra bir kukla hükümet kurulsa bile, bunun Çek halkının iradesini temsil etliğine kimseyi inandırmak mümkün değildir. (Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968)

Aynı sayıda Yaşar Kemal'in "Bağımsızlık ve Sosyalizm" başlıklı yazısı da yer aldı. Yaşar Kemal aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyordu:

Sovyet ve öteki Halk Cumhuriyetlerinin orduları Çekoslovakya'ya girdiler. Gerekçeleri de Çek sorumlularının onları Çekoslovakya'ya çağırmasıydı. Ama Çekoslovakya Radyosu sonuna kadar bunun aksini söyledi

Varşova Paktı ordularının, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya girmesinin türlü sebepleri olabilir. Üstelik, bu sebeplerin bir kısmı Sovyetler Birliği'ne hak da verdirebilir. Bütün bunlara karşın Varşova Paktı orduları Çekoslovakya'ya girmemeliydi. Dünyadaki bütün bağımsızlık savaşlarını destekleyen, bunun önderliğini yapan ve bundan dolayı da büyük bir prestij sağlayan Sovyetler Birliği hiç bir gerekçe için, hatta hiç bir haklı sebep için bindiği dalı kesmemeliydi. Çekoslovakya kendi sosyalist dünyasında bir liberalleşmeye gidiyordu. Dünya bunu böyle biliyordu, ileri dünya da bunu böyle biliyordu. Sovyetlerin bunun önüne geçmesini artık dünya kamuoyu kınayacaktır.

Sovyetler Birliği bütün dünyada bağımsızlık için çarpışan, sosyalist düzen için savaşan ilercici güçleri bu hareketinin karşısında bulacaktır.

Çekoslovakya'nın karşı cepheye geçmesi, sömürgecilerle birlik olmasının getireceği zarardan, Çekoslovakya'nın işgali sosyalist dünya için daha zararlıdır. Çünkü Çekoslovakya'nın işgali sosyalizmi temelinden sarsıyor, zedeliyor, yarıyor. Nerden gelirse gelsin dünyanın bütün inanmış sosyalistleri tepeden inmenin karşısında olacaktır. Milletlerin içişlerine karışanlar kim olurlarsa olsunlar sosyalizm kavgası yapanları, bağımsızlık savaşı verenleri karşısında bulacaktır. Sosyalistler Çekoslovak olayları gibi olumsuz olayların karşısında birleşmezler, böyle hatalara göz yumarlarsa çağımızda sosyalizmin zaferi o kadar kolay gerçekleşmez

Sömürgecilere karşı birinci büyük kurtuluş savaşını başarıyla vermiş olan, ikinci sömürgeciliğe karşı da savaşa başlamış bulunan Türk halkı, Türk ilercileri, Türk sosyalistleri Çekoslovak halkının yanındadır. Ve Sovyetler Birliği'ni bu olumsuz davranışından dolayı kınar. Dünyanın, insanlığın umudunu kırmanın bahası yoktur. Bir Çekoslovakya bunu ödemez.

Sosyalist düşüncenin temelinde iptida bağımsızlık yatar. Ve sosyalistler yalnız bunun gerçekleşmesi için savaşmışlardır, savaşıyorlar. Ve sosyalist düşünce, sosyalist dünya, tarihin gördüğü en büyük güçtür. Hiçbir olumsuzluk onun karşısında duramaz. Hiçbir kaba güç. (Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968)